

Economisch - Statistische Berichten

46e JAARGANG - 19 JULI 1961 - No. 2295

Velen van u zullen binnenkort ter kritische beoordeling de eerste aflevering ontvangen van het

FISCAAL REGISTER

bewerkt door Mr. Ch. P. A. Gepaart, Subst. griffier bij de Hoge Raad der Nederlanden en oud-inspecteur van 's Rijks belastingen.

Wij hopen, dat u ervan overtuigd zult zijn, dat dit een naslagwerk is, waarmee u zich uitermate snel en uitvoerig kunt oriënteren.

Wilt u zeker zijn van de GRATIS toezending, vraagt u dan de eerste aflevering aan.

N.V. UITGEVERIJ „FED”

Roemer Visscherstraat 29
AMSTERDAM-W. I

Adviezen

bij de keuze

van

beleggingen

en het sluiten

van alle

verzekeringen

R. MEES & ZONEN

ROTTERDAM

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: (010 of 01800) 5 29 39. Administratie:
(010 of 01800) 3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: *Dr. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010 of 01800) 18 36 32.*

Bankiers: *R. Mees en Zonen, Rotterdam. Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).*

*Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.*

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Postkantoor
Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties: *Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010
of 01800) 6 93 00, toestel 1 of 3.*

Advertentie-tarief *f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaft van
redenen te weigeren.*

wettelijke aansprakelijkheids- verzekering

condities gebaseerd op meer
dan 60 jaar ervaring.

PROVIDENTIA

N.V. ALGEMEENE
VERZEKERING-MAATSCHAPPIJ
PROVIDENTIA

AMSTERDAM-C.
HERENGRACHT 376
TELEFOON 222120

Zes wijze mannen over stijgende prijzen

De vooruitgang in het economisch denken en handelen tussen de jaren dertig en vijftig is van bijna revolutionaire aard. Deze vooruitgang, die vooral de problemen van „high employment” en evenwichtige economische groei betreft, dient echter nog te worden uitgebreid met een effectieve bestrijding van het gevaar van een voortdurende geldontwaarding.

Deze opmerkingen over het tegengaan van chronische inflatie zijn ontleend aan een rapport, dat door zes vooraanstaande economen aan de O.E.E.C. is uitgebracht ¹⁾. Deze zes personen zijn: Prof. W. Fellner (Yale University), M. Gilbert (O.E.E.C.), Prof. B. Hansen (Nationaal Instituut voor Economische Research, Stockholm), Prof. R. Kahn (Cambridge University), Prof. F. Lutz (Universiteit van Zürich) en Prof. P. de Wolff (Centraal Planbureau, 's-Gravenhage). De O.E.E.C. had hen in 1959 verzocht in de twintig aangesloten landen het voorkomen van stijgende prijzen en hun oorzaken in situaties van economische groei en „high employment” vast te stellen, de hiertegen gerichte overheidsmaatregelen in beschouwing te nemen en de doelmatigheid hiervan te beoordelen.

Het onderwerp is van een zodanig „praktisch” belang dat de bovenvermelde studie ruime aandacht verdient. Dit artikel is dan ook slechts bedoeld als een inleiding tot een kritische beschouwing van Dr. W. J. van de Woestijne, welke elders in dit nummer is gepubliceerd. De „zes” hebben de in studie genomen periode doen aanvangen met het jaar 1953. Hiermede werden de specifieke na-oorlogse herstelproblemen en de „Korea-hausse” bewust buiten beschouwing gelaten. De „terribles simplificateurs” zullen ongelovig staan t.o.v. de vooropstelling van de rapporteurs dat er ten behoeve van de prijsstabiliteit géén alles verklarende en alles helende steen der wijzen bestaat.

Na een samenvattend overzicht van het feitelijk beloop van de prijzen, worden achtereenvolgens vier onafhankelijke oorzaken van stijgende prijzen vastgesteld en aan een nadere analyse onderworpen. Eén van deze vier oorzaken omvat de niet-inflatoire factoren, die de prijzen doen stijgen. Voorbeelden hiervan zijn: verhoging van door de Overheid vastgestelde huren en slechte oogsten. In de onderzochte periode als geheel heeft deze categorie volgens de „zes” in beperkte mate tot de prijsstijgingen bijgedragen, hoewel zo nu en dan het effect meer aanzienlijk was (bijv. in ons land in 1957 ten gevolge van een huurverhoging, samenvallend met een slechte oogst).

De tweede oorzaak van stijgende prijzen wordt gevormd

door een overspannen vraag; ten onzent vooral bekend als overbesteding; het aanbod schiet te kort om tegen de bestaande prijzen aan de vraag te voldoen. De belangrijkste drijvende kracht van de overbesteding waren de particuliere investeringen. Geheel vrij van deze vorm van inflatie bleven slechts Italië, Ierland en Portugal. Belangwekkend zijn vooral de opmerkingen over de toe te passen politiek ter bestrijding van overbestedingen.

Het accent zou nog te eenzijdig op de monetaire en te weinig op de fiscale maatregelen vallen. Gepleit wordt voor een meer flexibele fiscale politiek. Hiertoe zou de uitvoerende macht binnen bepaalde grenzen de belastingtarieven moeten kunnen veranderen zonder voorafgaande goedkeuring van het parlement. De beschouwingen in dezen zijn in hoge mate actueel, waarbij voor ons land herinnerd moge worden aan de voorstellen van de commissie-Prof. Simons ²⁾ en aan het kwestieus stellen van de gangbare opvattingen over de anti-cyclische begrotingspolitiek door Prof. Zijlstra.

Loonsverhogingen, die voortvloeien uit collectieve loononderhandelingen, waren in verschillende landen een derde onafhankelijke oorzaak van stijgende prijzen. De studiegroep hanteert als maatstaven de vraag- en aanbodverhoudingen en de produktiviteitsontwikkeling. Deze derde oorzaak was de dominerende inflatieverwekker in de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en Ierland. Dit virus werkte eveneens in Nederland, Noorwegen en Zweden, doch was aldaar van minder importantie dan de overbestedingen. Van actueel belang zijn voorts de beschouwingen over het probleem van de te volgen loonpolitiek. Evenmin als ten onzent bereikte de studiegroep over dit vraagstuk een communis opinio. De scheidslijn werd hoofdzakelijk getrokken door de meningen over de taak van de Overheid.

Monopolistische prijsvaststelling — de vierde oorzaak — zou sinds 1952 een ondergeschikte rol hebben gespeeld. De „zes” nemen het optimistische standpunt in dat de uit deze oorzaak voortvloeiende prijsstijgingen van tijdelijke aard zijn: „winstronden” worden niet mogelijk geacht. Tenslotte worden in het rapport volledigheidshalve enkele opmerkingen aan het nut van stabiele prijzen voor het betalingsbalansevenwicht gewijd. Aan de studie zijn uitvoerige bijlagen toegevoegd (ca. 400 blz.) met zeer gedetailleerde gegevens, o.a. over de toegepaste overheidsmaatregelen in de verschillende landen. De publikatie is dan ook een belangrijke documentatiebron.

²⁾ Zie: „Reorganisatievoorstellen inzake de rijksfinanciën” in „E.-S.B.” van 18 januari 1961.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Zes wijze mannen over stijgende prijzen	703	Het vraagstuk van de stijgende prijzen, door Dr. W. J. van de Woestijne	708
Waardevastheidstoetsing op bedrijfspensioenen, door Jhr. Drs. J. H. van Holthe tot Echten	704	Productiebeperving en kostenverlaging in de landbouw, door Drs. N. Tiemstra	703
De Wet op de Vervreemding van Landbouwgronden op de helling; de landbouwkundige toetsing en het voorkeursrecht van de pachter, door Ir. J. Bos en Dr. J. T. P. de Regt	706	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	715
		Statistieken	715

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.

Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Van deputte; A. J. Vlerick.

Het gaat met de bedrijfspensioenfondsen niet naar wens: de ontwikkeling der bedrijfspensioenen blijft achter bij die van de kosten van levensonderhoud en bij de loonontwikkeling. Teneinde een bijdrage te leveren tot het op peil houden van de koopkracht der pensioenen, zou een aantal bedrijfspensioenfondsen in vrijwillige samenwerking kunnen overwegen voor hun pensioengerechtigden een zgn. waardevastheidstoelage te verzekeren volgens het omslagstelsel. De premie voor een dergelijke verzekering zou moeten worden uitgedrukt in een percentage van het loon. Premie-inning en uitkering aan de pensioengerechtigden zouden kunnen worden verricht door de bestaande apparaten der deelnemende bedrijfspensioenfondsen. Verwacht mag worden, dat de premie voor een dergelijke beperkte koopkrachtverzekering, wanneer men deze berekent over een periode van bijv. vijf jaar, in verband met de groei der aanspraken mee zal vallen. De vereiste vrijwillige samenwerking zal wellicht alleen mogelijk zijn, indien de overtuiging veld zou winnen, dat slechts een initiatief in deze zin de bedrijfspensioenfondsen voor ondergang kan behoeden.

Waardevastheids- toeslag op bedrijfspensioenen

Met de bedrijfspensioenfondsen, d.w.z. met de pensioenfondsen, die een bedrijfstak omvatten, gaat het niet naar wens, ondanks hun in vele opzichten voorspoedige ontwikkeling. Hun opkomst dateert uit de na-oorlogse jaren. Zij hebben tot taak een aanvullend pensioen op het bodempensioen der A.O.W. te verzekeren, maar verzekeren soms ook weduwen- en wezenpensioenen. Er zijn thans meer dan 70 van deze fondsen, waarvan 40, waaraan de deelneming verplicht is gesteld krachtens de Bedrijfspensioenfondsenwet 1949. Het totaal aantal pensioentrekkenden overschrijdt het miljoen, terwijl het totaal der beleggingen per 31 december jl. de f. 2 mrd. te boven ging. Zij zijn derhalve niet slechts sociaal, maar ook economisch een factor van betekenis geworden.

Vanwaar dan de zorgen om het bestaansrecht der bedrijfspensioenfondsen? Deze vinden hun oorsprong in de relatieve achteruitgang van de lage aanvullende bedrijfspensioenen ten opzichte van het algemeen ouderdomspensioen, dat aanmerkelijk is gestegen, o.a. als gevolg van de koppeling aan de index der regelingslonen. De betekenis daarvan wordt duidelijk, indien men bedenkt, dat sedert de invoering der A.O.W. op 1 januari 1957 het gehuwdenpensioen steeg van f. 1.404 tot f. 1.794 per jaar, d.i. met 28 pCt., terwijl de aanvullende bedrijfspensioenen, die vaak niet meer bedragen dan f. 300 tot f. 400, slechts een geringe verhoging hebben ondergaan. De bedrijfspensioenen dreigen als gevolg van deze ontwikkeling niet meer te beantwoorden aan hun oorspronkelijke doel, t.w. iets extra's te geven boven de minimumkosten van levensonderhoud. Het huidige A.O.W.-pensioen kan immers niet voldoende worden geacht om de sociale minimumkosten van levensonderhoud te dekken. Dit kan o.a. blijken uit het feit, dat in grote gemeenten voor de beoordeling van de zgn. bijsteun van sociale zaken niet zelden een normbedrag van f. 2.500 wordt gehanteerd. De aanvullende bedrijfspensioenen kunnen dus in de huidige omstandigheden hooguit dienen om het sociaal minimum der A.O.W. aan te vullen.

Het achterblijven van de ontwikkeling der bedrijfspensioenen bij de kosten van levensonderhoud (waardevastheid in engere zin) en bij de loonontwikkeling (waardevastheid in ruimere zin) heeft in wijde kring de aandacht

getrokken. Bijna drie jaren heeft een commissie uit de S.-E.R. de zaak bestudeerd, zonder — naar verluidt — tot een oplossing te zijn gekomen en zonder dat haar rapport tot heden is gepubliceerd. Het rapport werd door de Raad terugverwezen naar de commissie. Wel is bekend geworden, dat een aantal leden uit de commissie geporteerd is voor verdere verhoging der A.O.W. om daarmee ook een deel van de ontwaarding der bedrijfspensioenen op te vangen. Het is echter duidelijk, dat daarmee het instituut der bedrijfspensioenen als zodanig niet is gediend.

Wanneer men spreekt over de wenselijkheid van het waardevast maken van bedrijfspensioenen is het goed te bedenken, dat dit in het geheel niet iets vanzelfsprekends is. Er is toch ook geen sprake van het waardevast maken van polissen van levensverzekeringen en van andere in vaste bedragen luidende vorderingen? De aandrang tot het waardevast maken dezer pensioenen komt uit de politieke hoek, waarbij de buitenstaander meestal niet begrijpt, dat men wel een algemene ouderdomsverzekering volgens het omslagstelsel kan financieren en de uitkeringen aan het loonniveau kan koppelen, maar dat dit niet wel mogelijk is voor de bedrijfspensioenen. De reden ligt echter voor de hand. De bedrijfspensioenfondsen moeten rekening houden met de mogelijkheid, dat een bedrijfstak kan inkrimpen en dat als gevolg daarvan de verhouding tussen werkenden en gepensioneerden ongunstiger zou worden. Zouden de bedrijfspensioenen volgens het omslagstelsel worden gefinancierd, nl. zodanig dat de premie-opbrengst in een jaar voldoende is om de pensioenen in dat jaar te financieren, dan zou de premie, welke in deze situatie zou moeten worden opgebracht door een relatief kleiner aantal jongeren, tot een ondraaglijke hoogte kunnen stijgen. De bedrijfspensioenfondsen hebben derhalve het kapitaaldekkingstelsel als financieringssysteem gekozen en kunnen dit om deze reden niet loslaten.

Bovendien biedt de toepassing van het kapitaaldekkingstelsel aan de bedrijfspensioenfondsen de gelegenheid een eigen pensioen- en premiepolitiek te voeren, in die zin, dat bedrijfstakken, die daartoe in staat en bereid zijn, meer doen voor hun bedrijfsgenoten dan andere bedrijfstakken. Bij het loslaten van het kapitaaldekkingstelsel zou deze

mogelijkheid komen te vervallen. Kunnen de bedrijfspensioenfondsen dan geen bijdrage leveren tot het op peil houden van de koopkracht van hun pensioenen? Naar onze mening is dit inderdaad het geval. Verschillende wegen staan daartoe open.

I. De eerste weg komt erop neer, dat de bedrijfspensioenfondsen ieder voor zich dienen te streven naar het verstrekken van toeslagen op de toegezegde pensioenen en dit kunnen doen door voor dit doel te reserveren uit de verzekering voortvloeiende overschotten, het verhogen van technisch vereiste bijdragen, alsmede door het uitbreiden van beleggingen in onroerend goed en in aandelen. Het zijn suggesties, welke o.a. uitvoerig zijn beschreven in artikelen van de heren P. J. H. J. Bos en J. A. T. M. Brans in „Economie” van juni en juli 1959. Wij zouden daaraan willen toevoegen, dat het toekennen van niet verplichte toeslagen planmatig dient te geschieden in verband met de te verwachten daling van de koopkracht van het geld.

Vanzelfsprekend zal dit tot premieverhoging leiden. Hoe zou het ook anders kunnen? Het verzekeren van een toeslag tot het dekken van verlies van koopkracht der pensioenen zal immers altijd in een zich inflatoir ontwikkelende volkshuishouding geld kosten. De oplossing is o.i. interessant, omdat zij het mogelijk maakt iets voor de gepensioneerden te doen met behoud van de huidige structuur der bedrijfspensioenfondsen.

II. De tweede weg, vaak bepleit door Ir. Kaars Sijpesteijn, is revolutionair. Zij bestaat uit het bevriezen van de huidige bedrijfspensioenen en het overgaan op een bedrijfspensioenenverzekering voor het gehele bedrijfsleven te financieren volgens een omslagstelsel. Dit zou bijv. volgens een pensioenpuntenstelsel, zoals dit sedert 1948 in Frankrijk voor industrie en handel functioneert, kunnen. Dit systeem, dat door J. Bing in het Bulletin van de Internationale Vereniging voor Sociale Zekerheid 1955 wordt beschreven, telt 7 premieklassen, waaruit de deelnemers naar keuze meer of minder pensioenpunten kunnen verzekeren. Hieronder laten wij een vereenvoudigd rekenvoorbeeld volgen om het verband tussen pensioenpunten, premie en loon te illustreren.

Volgens bedoeld systeem worden de ieder jaar door de verzekerden verdiende pensioenpunten individueel geregistreerd. Premieën en pensioenpunten worden berekend in verband met het in dat jaar geldende gemiddelde loon van alle verzekerden. Stel dat dit gemiddelde loon in een jaar f. 4.000 bedraagt. De verzekerde die dit loon verdient krijgt daarvoor 1 pensioenpunt bijgeschreven. Verdient de verzekerde slechts f. 3.000 dan heeft hij recht op $\frac{3}{4}$ pensioenpunt. De waarde van een pensioenpunt wordt berekend door de totale premie-opbrengst in dat jaar te delen door het aantal pensioenpunten, dat moet worden gehonoreerd. Veronderstel, dat deze premie-opbrengst f. 10 mln. bedraagt en dat het aantal pensioenpunten 250.000 is, dan is de waarde van 1 pensioenpunt f. 40. Een verzekerde, die in zijn loopbaan bij het bereiken der pensioengerechtigde leeftijd 20 punten heeft verdiend, ontvangt een pensioen van f. 800 per jaar. Wanneer wij er voorts van uitgaan, dat de verhouding tussen het aantal werkenden en het aantal pensioentrekkers 8 : 1 is en er 10.000 pensioentrekkers zijn, dan bedraagt het verzekerd loon f. $80.000 \times f. 4.000$ is f. 320 mln. De premie is dan 3,12 pCt. van het loon. Wordt de verhouding tussen het aantal produktieven en niet produktieven ongunstiger, d.w.z. wordt het getal 8 kleiner, dan stijgt het premiepercentage.

Tot de voordelen van het stelsel kan worden gerekend, dat het zou kunnen gelden voor het gehele bedrijfsleven, dat het eenvoudig is en voorts dat de hoogte van het pensioen verband houdt met het gemiddelde inkomen van de verzekerde gedurende zijn loopbaan. Met betrekking tot de uitvoering van een dergelijke verzekering ligt een oplossing gereed als men tenminste met een schone lei wil beginnen, n.l. de mogelijkheid de bedrijfsverenigingen voor de uitvoering van de Ziektewet, de Kinderbijslagwet en de Werkloosheidswet te belasten met de inning van de premieën en de verzorging van de uitkeringen. Deze mogelijkheid bestaat in de huidige situatie niet, aangezien de werkingssfeer van de bedrijfspensioenfondsen, die gebonden zijn aan de collectieve arbeidsovereenkomst, niet overeenkomt met de werkingssfeer der bedrijfsverenigingen. Deze laatste berust immers op de indeling van het bedrijfs- en beroepsleven door de Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid ingevolge de Organisatiewet Sociale Verzekering. Dit betekent, dat in het huidige bestel de premie en uitkeringsvoorwaarden der bedrijfspensioenfondsen onderwerp zijn van de onderhandelingen van de organisaties van werkgevers en werknemers, gevoerd in het kader van de collectieve arbeidsovereenkomst en dit zullen blijven. Deze situatie is oorzaak van het ontstaan van steeds meer bedrijfspensioenfondsen, waaronder lilliputbedrijfspensioenfondsen in delen van bedrijfstakken, die alleen gescheiden blijven doordat zij verschillende collectieve arbeidsovereenkomsten hebben.

Het pensioenpuntenstelsel heeft ook nadelen. De invoering leidt namelijk tot afbraak van de apparaten der huidige bedrijfspensioenfondsen, terwijl voorts het voordeel van het bestaande stelsel dat een bedrijfstak, die meer wenst te doen dan een andere bedrijfstak daartoe de gelegenheid heeft, verloren gaat.

III. Het gewicht van de nadelen van de tweede weg is voor ons aanleiding om te zoeken naar een derde weg, volgens welke een aantal bedrijfspensioenfondsen in vrijwillige samenwerking, welke het draagvlak vergroot, zouden kunnen overwegen voor hun pensioengerechtigden een zgn. waardevastheidstoelage te verzekeren volgens het omslagstelsel. De premie voor een dergelijke verzekering zou moeten worden uitgedrukt in een percentage van het loon. Premie-inning en uitkering aan de pensioengerechtigden zouden kunnen worden verricht door de bestaande apparaten der deelnemende bedrijfspensioenfondsen. De uitvoering van dit denkbeeld hadden wij ons zo gedacht, dat ieder jaar, waarin een bepaalde mate van stijging van de kosten van levensonderhoud resp. van de index der regelingslonen heeft plaatsgevonden, alle bestaande aanspraken der bedrijfspensioenfondsen met een zgn. waardevastheidstoelage van bijv. 2 pCt. zouden worden verhoogd. Verwacht mag worden, dat de premie voor een dergelijke beperkte koopkrachtverzekering, wanneer men deze berekent over een periode van bijv. vijf jaren, in verband met de groei der aanspraken mee zal vallen, ook al zal de verdeling van de pot nog tal van puzzels opleveren.

Moeilijker nog zijn o.i. de vraagstukken, die ontstaan als gevolg van het feit, dat bedrijfspensioenfondsen met een verouderend resp. met een jonger wordend bestand aan verzekerden vrijwillig in één verband zullen moeten samenwerken. Wellicht is dit alleen mogelijk, indien de overtuiging veld zou winnen, dat slechts een initiatief in deze zin de bedrijfspensioenfondsen voor ondergang kan behoeden.

De Wet op de Vervreemding van Landbouwgronden op de helling

De landbouwkundige toetsing en het voorkeursrecht van de pachter

Argumenten vóór en tegen afschaffing van de landbouwkundige toetsing.

In de Wet op de Vervreemding van Landbouwgronden (W.V.L.) zijn enige regelingen opgenomen, welke zijn gericht op het tegengaan van *verslechtering* van de situatie ten aanzien van verkaveling, bedrijfs grootte e.d. welke het gevolg kan zijn van verkoop van landbouwgronden. De Grondkamer is bevoegd en in bepaalde gevallen verplicht de goedkeuring aan een overeenkomst tot overdracht te onthouden, indien deze overdracht zulk een verslechtering tot gevolg zou hebben.

Wij zullen de vraag onder ogen zien in hoeverre van het eventueel vervallen der landbouwkundige toetsing ernstige nadelige gevolgen kunnen worden verwacht.

Argumenten vóór afschaffing van de landbouwkundige toetsing.

a. Het aantal koopovereenkomsten, dat door de Grondkamer wordt afgewezen wegens verslechtering van de landbouwkundige toestand (verkaveling, bedrijfs grootte e.d.) is te verwaarlozen klein. In 1959 betrof dit slechts 69 gevallen, overeenkomend met 0,4 pCt. van het totale aantal overdrachten. Daarbij zij opgemerkt, dat regionaal sterke verschillen voorkomen; in de provincies Friesland en Noordholland kwamen bijv. in het geheel geen afwijzingen voor, tegen 40 pCt. van het landelijke aantal afwijzingen in Limburg.

b. De betekenis van de landbouwkundige toetsing wordt in hoge mate beperkt doordat overdrachten wegens vererving in rechte lijn en boedelscheiding buiten de regeling van de landbouwkundige toetsing vallen. Dit is een belangrijke lacune, omdat het gevaar van landbouwkundig onverantwoorde splitsingen en/of het ontstaan van ondoelmatige verkavelingen vooral in deze categorie moet worden gezocht en in veel mindere mate bij de overige transacties.

c. De betekenis van de landbouwkundige toetsing wordt voorts nog beperkt door het feit, dat zij alleen is gericht op het voorkomen van verslechtering en niet op het stimuleren van verbeteringen.

Argumenten tegen afschaffing van de landbouwkundige toetsing.

a. Het aantal op grond van de landbouwkundige toetsing afgewezen koopovereenkomsten moge gering zijn, maar de preventieve werking van deze toetsing is, ofschoon niet meetbaar, van groot belang. Dat het aantal afgekeurde transacties zo gering is, is het gevolg van de volgende factoren.

Als een boerderij in haar geheel wordt verkocht heeft landbouwkundige toetsing weinig zin. De eigenaar zal niet gauw de grond in delen verkopen, omdat hij weet dat de Grondkamer dit toch niet zal goedkeuren. In geval van verkoop van los verpacht land zal de pachter veelal van zijn voorkeursrecht gebruik maken.

Sommige tegenstanders van afschaffing der toetsing bezigen het argument, dat door opheffing van deze toetsing het gevaar zal ontstaan van het teloorgaan van de door

hoge ruilverkavelingskosten verkregen landbouwkundige verbeteringen. Voorstanders van afschaffing stellen daar tegenover, dat de beoogde preventieve werking, voor zover hier sprake van is, in elk geval afwezig is bij die overdrachten waar het gevaar van landbouwkundige verslechtering juist het grootst is (zie punt b in de vorige paragraaf).

Het argument dat de door hoge offers verkregen verbeteringen door middel van ruilverkavelingen verloren zouden kunnen gaan, is in elk geval minder juist. Het gaat ten onrechte voorbij aan het feit, dat $\frac{2}{3}$ van de ruilverkavelingskosten bestaat uit kosten voor openbare nutsvoorzieningen, zoals wegeaanleg, waterbeheersingswerken, aanleg van waterleiding en elektriciteit, landschappelijke en recreatieve voorzieningen e.d. Deze werken zullen hun betekenis behouden, ook al zou een zekere versnippering optreden.

Overigens moet men zich van het gevaar van verslechtering van de landbouwkundige toestand ook weer geen overdreven voorstelling maken. Tot nu toe uitgevoerde onderzoeken in tot stand gebrachte ruilverkavelingen, laten eerder een gestaag voortgaande verbetering dan een verslechtering van de toestand zien. De drang tot het uitvoeren van vrijwillige ruilverkavelingsovereenkomsten wijst ook in deze richting. Men kan waarschijnlijk beter door voorlichting en het geven van stimulerende voorbeelden betrokkenen vrijwillig leren waken over de verworven verbeteringen, dan deze handhaving krachtens een wet trachten af te dwingen, terwijl deze wet vele uitzonderingsmogelijkheden laat.

De Overheid kan in dit opzicht zo nodig leiding geven aan het denken en handelen door enerzijds eventuele kredietfaciliteiten te geven in geval van landbouwkundige verbeteringen en anderzijds door deze faciliteiten te onthouden in gevallen dat sprake is van een verslechtering van de landbouwkundige toestand.

b. Het gevaar zal ontstaan, dat de eigenaren geneigd zullen zijn alleen de gebouwen aan de pachter te verkopen. In de praktijk doen deze gevallen zich evenwel niet zo veel meer voor, nu de pachtnormen van gebouwen zijn verhoogd. Bovendien bestaan er via de Pachtwet mogelijkheden dit bezwaar te ondervangen (lange pachttermijnen, billijkheidsoverwegingen van de pachtrechter bij opzegging aan het einde van de pachttermijn).

c. Bij opheffing van de grondprijnsbeheersing wordt de noodzaak van landbouwkundige toetsing groter dan ooit. Gedacht kan worden aan de mogelijkheid dat de verpachter het land vrij van pacht tracht te krijgen, om het daarna in zijn geheel of in gedeelten aan anderen te verkopen.

Voor zover het onbehuisd land betreft of bedrijven met slechte bedrijfsgebouwen, dient inderdaad met deze mogelijkheid rekening te worden gehouden. Of het verschijnsel zich na afschaffing van de landbouwkundige toetsing inderdaad zal voordoen, hangt af van de moeilijk te voorspellen waarderingsverschillen, zowel tussen verpacht en onverpacht land, als tussen grote en kleine oppervlakten. Een verschil in waardering tussen verpachte en niet-verpachte objecten kan mede worden veroorzaakt door

de bevolkingsdruk in de landbouw. Een verschil tussen grote en kleine oppervlakten kan veroorzaakt worden door de drang tot bedrijfsvergroting. Worden echter door verdwijning van een bestaand bedrijf andere bedrijven vergroot, dan kan men toch niet stellen dat deze splitsing nadelig is voor de structuur van de landbouw.

Bezien wij het bovenstaande, dan blijkt de preventieve werking een moeilijk weegbare factor in de beschouwingen te zijn. Anderzijds geldt deze preventieve werking slechts voor een deel van de eigendomsovergangen. Dit beperkt de effectiviteit van de landbouwkundige toetsing dermate, dat men toch eigenlijk ook hier de sprong naar de afschaffing moet wagen. Indien dit nodig mocht blijken, kunnen snel genoeg tegenmaatregelen worden genomen.

Complicaties in verband met het voorkeursrecht van de pachter.

Onder het voorkeursrecht van de pachter verstaat men het recht van de pachter om bij eventuele vervreemding van het verpachte vóór anderen in de gelegenheid te worden gesteld tot aankoop van het goed tegen een door de Grondkamer te beoordelen redelijke prijs.

Nu het continuatierecht, welke in de Pachtwet is geregeld, de pachter in hoge mate beschermt tegen de wens van de verpachter om een andere te kiezen, ligt het voor de hand; dat eigendomsoverdracht deze rechten niet zonder meer teniet zal mogen doen. De Pachtwet geeft in art. 43 de mogelijkheid dat de pachter, die van het bedrijf economisch afhankelijk is, nog vier jaar de beschikking daarover behoudt, indien het landbouwbedrijf wordt verkocht aan een eigenaar die het voornemen heeft dit zelf in gebruik te nemen.

Om de pachter te beschermen tegen de voor hem dreigende gevaren bij verkoop aan potentiële grondgebruikers, wordt de pachter door het voorkeursrecht in de gelegenheid gesteld tegen een redelijke prijs de eigendom van de grond en de gebouwen over te nemen.

Over de wenselijkheid van het voortbestaan van dit rechtsinstituut en ook over de doeltreffendheid van de tegenwoordige regeling bestaat in brede kring weinig verschil van mening. Gaat men de behandeling in de Tweede Kamer in 1958 na, dan blijkt vooral dit voorkeursrecht van de pachter voor een aantal leden één der voornaamste redenen geweest te zijn om de W.V.L. te handhaven. Ook nu, bij de behandeling van de landbouwbegroting 1961 in de Tweede Kamer, heeft de Minister van Landbouw laten blijken, dat in elk geval het voorkeursrecht voor de pachter behouden moet blijven. In het kader van de problematiek rond de W.V.L. heeft de Regering juist wat de regeling van het voorkeursrecht betreft advies gevraagd aan de S.-E.R. en het Landbouwschap.

Om een indruk te geven van de betekenis van het voorkeursrecht in de praktijk, zij opgemerkt, dat in 1959 de pachter in 31 pCt. van de overdrachten van verpacht land van zijn voorkeursrecht gebruik heeft gemaakt. Dit is ongeveer 12 pCt. van het totale aantal verkochte objecten.

Er bestaat in brede kring twijfel over de vraag, of een doelmatige regeling van het voorkeursrecht mogelijk is zonder beheersing van de kooprijzen; het heeft immers weinig zin de pachter een voorkeursrecht toe te kennen als de verkoper een prohibitief hoge verkoopprijs kan verlangen. Deze problematiek speelt uiteraard vooral bij verkoop aan een toekomstige eigenaar-gebruiker, daar het

verkopen aan een nieuwe eigenaar-verpachter doorgaans geen problemen voor de pachter zal opleveren.

In dit verband zij opgemerkt, dat de pachter bij het doen van een bod altijd een voordeel heeft boven de adspirant koper-gebruiker, doordat deze tot vier jaar na de koopdatum zal moeten wachten; alvorens hij het gekochte zal kunnen gaan exploiteren. Dit zal vanzelfsprekend een drukkende werking uitoefenen op de prijs, die deze laatste voor het goed zal willen betalen.

In grote trekken zal een keuze gemaakt moeten worden uit de volgende, hier slechts globaal aangeduide mogelijkheden, die desgewenst ook in combinatie zijn toe te passen:

a. Een afschaffing van het voorkeursrecht van de pachter, met gelijktijdige uitbreiding van de bescherming van het gebruiksrecht van deze pachter, door uitbreiding van de termijn krachtens art. 43 van de Pachtwet tot bijv. 6 jaar.

Er zal uiteraard tegen gewaakt moeten worden dat deze bescherming van de pachter zou leiden tot verstarring van het grondgebruik. De huidige regeling neergelegd in art. 43 kent daartoe naast de verplichting van de Pachtkamer om de pacht met de maximale termijn te verlengen; tevens de bevoegdheid om in bepaalde gevallen dit aantal jaren te verminderen.

b. Een nadere regeling van het voorkeursrecht van de pachter, waarbij de Grondkamer een zekere invloed houdt op de prijs waartegen de pachter van de verpachter kan kopen.

Zodra de Grondkamer in de onderhandelingen tussen verpachter en pachter niet adviserend optreedt, doch prijsbepalend, is daarmee een stuk prijsbeheersing gehandhaafd. In dit geval zijn de consequenties niet volledig te overzien, daar de verpachter in bepaalde gevallen naar middelen zal zoeken om het voorkeursrecht van zijn pachter te ontgaan, door inschakeling van andere gegadigden, openbare verkoop e.d.

Conclusie.

De in dit en het vorige artikel besproken voor- en nadelen van opheffing van de Wet op de Vervreemding van Landbouwgronden tegen elkaar afwegende, komen wij tot de conclusie dat de aarzeling om de sprong te wagen naar de vrijlating der prijzen van landbouwgronden, die in 1958 aan de dag trad, thans ongetwijfeld gemakkelijker overwonnen zal kunnen worden wegens de sedertdien in de landbouw opgetreden veranderingen. Er zijn zwaarwegende argumenten de W.V.L. niet wederom te verlengen. Het blijkt vooral de problematiek van het voorkeursrecht te zijn, die bij afschaffing van deze wet moeilijkheden oproept.

Men zal moeten trachten de *praktische* betekenis van de bestaande rechten van de pachter bij het niet verlengen van de W.V.L. zoveel mogelijk te handhaven, zonder te vervallen in ingewikkelde prijsregelingen die toch nog weer de mogelijkheden tot ontduiking inhouden.

In het algemeen heeft de pachter bij het uitbrengen van een bod op de door hem geëxploiteerde grond reeds een zekere voorsprong op een adspirant-koper die de grond zelf wil gaan bewerken. Voor zover de belangen van de pachter hierdoor niet reeds voldoende veilig worden gesteld, kan bij afschaffing van de W.V.L. een oplossing gevonden worden door de duur van het gebruiksrecht van de pachter na verkoop aan een derde te verlengen.

Utrecht.

Jr. J. BOS.
Dr. J. T. P. DE REGT.

Het vraagstuk van de stijgende prijzen

Onder de titel „The problem of rising prices” heeft de O.E.E.C. een rapport van zes onafhankelijke deskundigen gepubliceerd. Het rapport onderzoekt de prijsbeweging tussen 1953 en 1960. Omstreeks 1953 scheen het prijsniveau in evenwicht. Zowel de na-oorlogse prijsstijging, als gevolg van de materiële achterstand en de grote liquiditeiten resulterend uit de oorlog, enerzijds als de gevolgen van de Korea-spanning waren voorbij en ook de devaluaties van september 1949 zijn o.i. omstreeks 1953 uitgewerkt. Desondanks zijn belangrijke prijzen, speciaal de kosten van het levensonderhoud, blijven stijgen. Het vooruitzicht van een continue inflatie van structurele aard in een groeiende maatschappij met „high employment” moet daarom onder het oog worden gezien. De commissie is tot de conclusie gekomen dat een voortgaande groei niet noodwendig met stijgende prijzen verbonden is, mits de programma's voor groei niet onrealistisch zijn.

Volgens de commissie zijn er vier oorzaken voor de stijging van de prijzen aansprakelijk, nl.:

1. *factoren van buitengewone of tijdelijke aard* (mis-oogsten, vermindering van de huurcontrole, verhoging van indirecte belastingen, vermindering van subsidies);

2. *buitensporige vraag*, die de produktie onder druk zet en leidt tot het oplopen van prijzen en lonen;

3. *buitensporige loonsverhogingen* als gevolg van collectieve loononderhandelingen;

4. *monopolistische prijszetting*.

De commissie beschouwt de eerste factor, zulks in tegenstelling tot de drie andere, niet als „the basic force of inflation”. Toch kan deze factor wel een secundaire oorzaak zijn, in het bijzonder als de geldinkomens gebonden zijn aan een index van de kosten van het levensonderhoud. Prijsstijgingen en prijsdalingen, als gevolg van bijzondere omstandigheden, hebben namelijk, aldus constateert de commissie, een a-symmetrisch effect op het algemeen prijsniveau en werken als zodanig prijsverhogend. In sommige landen en in bepaalde perioden hebben zij een duidelijke invloed gehad. De omvang van het verschijnsel was evenwel niet te bepalen. Daarom adviseert de commissie om naast het indexcijfer van de kosten van het levensonderhoud, waarin deze factoren wel verwerkt zijn, ook een index te construeren waarin zoveel mogelijk van deze factoren is geabstraheerd. Zulk een index zou een maatstaf voor de inflatoire druk op het prijsniveau kunnen zijn.

Wij zijn van mening dat het buitengewoon nuttig zou zijn als zulke indices geconstrueerd zouden worden, vooral voor Nederland. Het is immers een feit, dat een belangrijk deel van de loonsverhogingen in ons land een direct gevolg is van zulke maatregelen, in het bijzonder op het gebied van de huren en de subsidies. In dit verband wijzen wij, buiten het rapport om, op de volgende loonronden:

1 januari 1950: 5 pCt. in verband met de prijsstijging als gevolg van de devaluatie;

7 september 1950: 5 pCt. in verband met de prijsstijging als gevolg van Korea;

22 maart 1951: 5 pCt. in verband met de huurverhoging en de subsidievermindering;

1 juli 1952: compensatie W.W.;

1 januari 1954: 5 pCt. in verband met huurverhoging (en opheffing van de consumptie-beperving);

1 januari 1957: 5,6 pCt. in verband met compensatie A.O.W.;

1 augustus 1957: huurcompensatie.

Deze bijzondere factoren hebben uiteraard hier eerst invloed op de lonen gehad nadat vaststond, dat zij invloed op de kosten van het levensonderhoud hadden of zouden krijgen. De loonsstijgingen waren hier dus *gevolg* en geen *oorzaak* van de kostenstijging.

Ten aanzien van de vierde factor, nl. de monopolistische prijszetting, is de commissie tot de conclusie gekomen, dat deze in de onderzochte periode in Europa geen significante factor voor prijsverhoging is geweest. Als belangrijkste inflatoire oorzaken blijven dus over de buitensporige vraag en de buitensporige loonsverhogingen (excess demand, excessive negotiated wage increases). Men kan zeggen dat dit vanzelf spreekt, omdat wat op een breed gebied buitensporig werkt, naar zijn aard een grote invloed heeft. Wij moeten dus aannemen dat de commissie deze buitensporige vraag en deze buitensporige loonsverhogingen als feit heeft geconstateerd.

Nu hangt de invloed van een „excess demand” af van de intensiteit en de duur van het verschijnsel. Het was de commissie evenwel niet mogelijk deze intensiteit statistisch te bepalen. Wel was er overeenstemming over de duur van het verschijnsel. Voor 19 landen wordt die duur aangegeven. Deze tijd van „excess demand” valt voor de meeste landen samen met een deel van de hausse-periode 1955-1957. De duur was evenwel verschillend, nl. vier landen hadden vrijwel geen bovenmatige vraag, in vier landen was de duur één jaar, in drie landen ruim 1½ jaar, in twee landen 2 jaar, in drie landen 2½ jaar en in drie landen duurde deze toestand de gehele onderzochte periode van 7 jaar, t.w. 1953-1959 (zie blz. 35 van het rapport). Van de 19 landen duurde de excessieve vraag volgens de commissie dus slechts in 6 landen meer dan twee jaar. Dit lijkt ons een relatief korte periode.

De buitensporige vraag kan, desondanks, toch wel een belangrijke oorzaak van de prijsstijging gedurende de periode 1953-1959 zijn geweest, maar dan had dit o.i. duidelijk toegelicht moeten zijn, want uit het geproduceerde materiaal volgt het niet zonder meer. Een van de rapporteurs, Prof. R. Kahn van de Cambridge University, heeft er zijn twijfel over uitgesproken, of het begrip „excess demand” wel bruikbaar is voor de analyse van het inflatievraagstuk. Wij delen zijn twijfel. Als econoom voelen wij ons immers verplicht om te vragen: waar komt, ondanks Say, die extra vraag vandaan, waarom kan zij gedurende een lange periode invloed blijven uitoefenen, waarom kwamen geen tegengestelde krachten in werking?

Zonder twijfel zouden bij zulk een onderzoek dan monetaire oorzaken naar voren zijn gekomen. Nu bleef het monetaire aspect bijna geheel achterwege, behalve in de extreme gevallen van Turkije, Spanje en IJsland, waar er een enkele zin aan is gewijd. Een meer causaal gericht betoog had dieper gegraven en had niet als een van de belangrijkste oorzaken (causes) voor de stijgende prijzen

de excessieve vraag aangewezen. Daarmede blijft het rapport o.i. teveel aan de oppervlakte. Bij een diepergaande beschouwing had ook het conjuncturele aspect meer reliëf moeten krijgen. Omdat de causale resp. de theoretisch-economische analyse achterwege bleef, is ook het verband tussen stijgende arbeidsproductiviteit, stijgende nominale lonen, stijgende prijs voor diensten en daarmee sterker stijgende kosten van het levensonderhoud dan de kosten van machines en grondstoffen, niet voldoende uit de doeken gekomen.

Even teleurstellend als de behandeling van „excess demand” is de behandeling van de invloed van de collectieve onderhandelingen op het loonpeil en daarmee op de prijzen. Theoretisch is aan te tonen dat de zwakste partij er belang bij heeft de individuele loononderhandelingen te vervangen door collectieve. Daarom is vóór de tweede wereldoorlog juist van arbeiderszijde het sterkt op collectieve onderhandelingen aangedrongen, terwijl vele werkgevers toen voordeliger individuele contracten konden afsluiten. Thans zijn de rollen omgekeerd en zouden de werkgevers veel sterker tegen elkaar worden uitgespeeld als zij individueel op de arbeidsmarkt zouden verschijnen. Daarom zijn thans juist *collectieve* onderhandelingen, en in het bijzonder als deze op nationaal niveau worden gevoerd, een belangrijk middel om zoveel mogelijk te voorkomen dat de lonen boven de gemiddelde stijging van de arbeidsproductiviteit uitgaan.

Dit theoretisch verband werd ook door de commissie in enkele gevallen in feite geconstateerd. Desondanks acht zij in het algemeen de collectieve onderhandelingen aansprakelijk voor een loonstijging die boven de marktverhoudingen uitgaat. In het bijzonder bevreemdt het ons dat o.a. Nederland wordt genoemd als een land waar „excessive wage increase constituted both an important and independent inflationary force”. Gaan wij de officiële loonronden na, dan blijken die voornamelijk te zijn veroorzaakt door speciale maatregelen van de Overheid op

het gebied van de huren, de subsidies of de veranderingen in de sociale wetgeving. In die gevallen werkte dus geen „independent force”.

Voor zover loonsverhogingen mogelijk waren door de gestegen arbeidsproductiviteit of „de ruimte”, werkten zij niet inflatoir. En als de werkgevers, wegens schaarste aan arbeidskrachten, met secundaire en soms zelfs met primaire arbeidsvoorwaarden (vrije zaterdag!) tegen elkaar opbieden, dan doen zij niets anders dan reageren op de marktverhoudingen. Hierop is dan zeker niet de volgende uitspraak van toepassing: „Summing up, we believe that wages have generally risen faster than they would have done solely under the influence of demand in a competitive market”! Onder het hoofd: „The money-wage illusion” had toch zeker wel de opmerking gemaakt mogen worden dat de Nederlandse vakbeweging duidelijk bewezen heeft, aan deze illusie niet te lijden! Nu wordt dit terloops in een bijlage vermeld.

Het vraagstuk dat aan de commissie ter bestudering is gegeven, is van zeer grote betekenis en alleszins een grondige theoretische en statistische analyse waard, maar o.i. voldoet het rapport niet aan de eisen die eraan moeten worden gesteld. De oorzaak is mogelijkerwijze gebrek aan tijd geweest, althans gebrek aan voldoende tijd om gemeenschappelijk de problemen door te werken. In de begeleidingsbrief wordt immers gesproken over „the fact that we could not meet for long stretches at a time”.

Het komt ons voor dat de commissie zelf ook niet erg gelukkig met dit werk is. Vele keren, teveel o.i. voor een wetenschappelijk werk waarin objectieve constatering en logische conclusies moeten overheersen, komen wij namelijk uitdrukkingen tegen als: „we believe, in our opinion, our views, we are convinced”. Zo lang wij nog in het stadium van zulke subjectieve oordelen zijn, is het vraagstuk wetenschappelijk nog niet voldoende bewerkt. Dus is er op dit gebied nog iets te doen!

Amsterdam.

Dr. W. J. VAN DE WOESTIJNE.

Productiebeperving en kostenverlaging in de landbouw

Inleiding ¹⁾.

Aanbodzijde en kostenaspect.

In verschillende Europese landen, waaronder Nederland, en in de Verenigde Staten, overtreft voor vele landbouwproducten het aanbod de vraag in een mate die reden geeft tot bezorgdheid en om maatregelen vraagt. In en buiten ons land zijn inmiddels regelingen van kracht om in bepaalde sectoren de productie te beperken en vele instellingen houden zich intensief bezig met het bestuderen van de daarmee samenhangende vraagstukken. Want lang niet alle maatregelen blijken in de praktijk te voldoen en op dit gebied verraadt zich veelal een „trial and error”.

Voor onze graanverbouwers was de situatie het afgelopen jaar verre van rooskleurig. In de Nederlandse melkveehouderij is ronduit sprake van een slepende crisis. Met het wegnemen van de discrepantie tussen opbrengstprijzen en garantiëprijs van de melk was in het melkrijksjaar

1959/60 f. 296,2 mln. gemoeid. Deskundigen verwachten dat in 1965 bij een normale economische ontwikkeling de behoefte aan melk en zuivelprodukten van de E.E.G.-landen voor 108,7 pCt. zal zijn gedekt.

Van een vergroting van de vraag door stimulerende maatregelen van overheidszijde, collectieve campagnes of door de welvaartsstijging als zodanig mag de landbouw zich niet te veel voorstellen. Bij een toeneming van de bestedingen in deze richting zullen intermediaire schakels en toeleveringsbedrijven (verpakkingsindustrie bijv.) het grootste deel van deze extra gelduitgaven wegzuigen. Het genezingsproces moet worden gericht op de aanbodzijde en op het kostenaspect.

Structuurveranderingen en wetenschappelijk onderzoek.

Reeds jaren lang heeft het wetenschappelijk onderzoek wegen aangegeven die kunnen leiden tot doelmatiger produktiewijzen. Terecht stelt Drs. Schelhaas dat dit, gegeven het grote aandeel der vaste kosten, in het algemeen heeft geleid tot een toeneming der productie. Daarnaast zijn

¹⁾ Dit artikel werd geschreven naar aanleiding van de publicatie van Drs. H. Schelhaas in „E.-S.B.” van 31 mei jl.: „Productiebeperving in de landbouw”.

er machines ontwikkeld om tal van menselijke handelingen op het boerenbedrijf over te nemen. Aanvankelijk is vooral aandacht besteed aan de mechanisatie van het oogsten der gewassen, later werd het mogelijk de melkwinning te mechaniseren.

De consequenties voor de bedrijfsstructuur waren lange tijd niet groot. De ontwikkeling van kostbare landbouwmachines leidde niet zo zeer tot bedrijfsvergroting, maar tot collectieve aanschaffing van dergelijke apparaten en tot de opkomst van loonbedrijven. De winst aan arbeidsuren voor de boer en zijn gezin ging verloren door het streven toch langer te werken om het aantrekken van dure arbeid te vermijden. Ook de melkmachine *als zodanig* leidde aanvankelijk nog niet tot revolutionaire wijzigingen in de verhouding der produktiefactoren. Onder invloed van de voortdurende loonstijging breidde een aantal bedrijven weliswaar de veestapel wat uit om de aanschaffing van een melkmachine lonend te maken, doch het merendeel der melkveehouders zette de traditionele wijze van melkwinning voort. Het gebeurde ook wel dat bedrijfjes waarvoor de overgang naar het éénmansbedrijf bezwaarlijk was, de knecht maar in dienst hielden en hem meer werk gaven (meer koeien melken): produktie-uitbreiding zonder mechanisatie, maar wel als gevolg van de loonontwikkeling. Aanvankelijk vroeg de melkmachine een tamelijk omvangrijke veestapel (minstens 15 stuks melkvee). Van bedrijfsvergroting door concentratie was lange tijd weinig sprake. Uitbreiding van de melkveehouderij had doorgaans plaats ten koste van de akkerbouw, waardoor het totale bedrijfs-areaal ongewijzigd bleef (met name op de zandgronden).

De jongste vorderingen der techniek grijpen echter diep in de bedrijfsstructuur in. Evenals bijv. de tot voor kort nog erg ambachtelijk aandende industriële kaasbereiding thans door de mogelijkheid van radicale produktieveranderingen op haar technische grondvesten trilt, beleeft de melkwinning en stalverzorging een ware revolutie. Het tijdstip komt wellicht wat minder gelegen, maar het feit is er. Deze ontwikkeling vraagt veel meer dan het eventuele afstoten van een arbeidskracht, het aanschaffen van een melkmachine en een aanpassing van de melkveestapel. Aanzienlijke arbeidsbesparing, een veel grotere veestapel per bedrijf en een veel verder gaande mechanisatie dan uitsluitend terzake van de melkwinning beloven duidelijk kostenverlaging. Areaalvergroting door concentratie gaat actueel worden. De aanschaffing van een melkmachine wordt bij een steeds kleinere veebezetting gewenst. Terecht noemt Drs. Schelhaas als een der oorzaken der overproduktie de introductie van andere wijzen van financiering, doch ik zou toch vooral aandacht willen vragen voor bovengenoemde „industriële revolutie”.

Nu het wetenschappelijk onderzoek. Inderdaad heeft dit een steentje bijgedragen tot de toeneming der produktie, overigens m.i. door te doen wat van deze zijde mag worden verwacht: de weg aan te geven hoe van een bepaald areaal meer produkten van goede of betere kwaliteit kunnen worden verkregen, zo mogelijk met aanwending van minder produktiefactoren (arbeid!). Het is haast onmogelijk van de research ten behoeve van de landbouw te vragen slechts acht te slaan op kostenbesparende ontwikkelingen die de produktie niet zullen vergroten. Uiteraard lijkt mij een zo nauw mogelijke aansluiting van het natuurwetenschappelijk onderzoek aan de economische werkelijkheid van groot belang, maar wij zullen het kostenaspect voor het individuele bedrijf bij het streven naar een oplossing voor de huidige vraagstukken mee moeten laten wegen.

(advertentie)

Produktiebeperking. Maar hoe?

Het garantieprijsbeleid met kwantitatieve beperkingen heeft gefaald.

De beslissing de garantieprijs van de melk niet meer te doen gelden voor de gehele hoeveelheid afgeleverde melk, een besluit dat voor het eerst in het melkprijsjaar 1957/58 werd genomen, heeft niet kunnen verhinderen dat de melkproduktie, meer dan tevoren het geval was, steeg. Dit systeem heeft gefaald door de (niet-marginale) wijze van uitbetaling. Met een netto-opbrengst van 22,98 cent (in het melkprijsjaar 1959/60) kan de melkveehouder zijn kosten niet dekken. Door middel van een ingewikkeld systeem van voorschotten (op grond van zo nauwkeurig mogelijke ramingen) wordt echter voorkomen dat hij reeds tussentijds in financiële moeilijkheden komt. Hij kan dus rekening houden met een hogere gemiddelde opbrengst door aanvullende betalingen uit het Zuivelfonds en via de Schatkist. De melkveehouder ontving in genoemde periode echter niet de garantieprijs (28,9 cent) — deze gold voor 5 mrd. kg melk — maar 27 cent. Natuurlijk weet hij wel dat de garantieprijs betrekking heeft op een bepaald kwantum maar men kan niet verwachten dat hij nauwlettend in het oog houdt wat zijn collega's afleveren en precies weet wanneer de kwantitatieve beperking actueel gaat worden. Voor hem geldt een stelsel met een collectief karakter. Laat zijn produktie in een bepaald jaar eens verrassend zijn gestegen, wat maakt dat nu uit voor de vergoeding die de gehele groep ontvangt, aldus de individuele gedachtengang. De melkveehouder rekent met een gemiddelde opbrengst die hoger is dan de fabriek hem betaalt, een opbrengst die weliswaar fluctueert met de marktresultaten, doch die nimmer op een zeker punt een diepe val vertoont. Hij kan véél minder of véél meer leveren dan het jaar te voren, hij merkt het niet direct aan de opbrengstprijs. Hij weet dat die iets lager zal uitvallen dan de garantieprijs en als hij zijn vakblad goed leest weet hij ook tijdig de ramingen.

Het huidige systeem is niet-individueel en niet-marginaal. Het laat de individuele boer wel volledig vrij belangrijke kostprijsverlagende en produktiebevorderende investeringen te doen. Zeer intensief en doelmatig producerende bedrijven veroorzaken de overproduktie, maar de consequenties worden gedragen door de collectiviteit. Een discrepantie tussen garantieprijs en werkelijke gemiddelde netto-opbrengstprijs van enkele centen leidt niet tot produktiebeperking. Een dergelijke ontwikkeling heeft namelijk een kostenrekening-effect (onjuiste kostprijsberekeningen, bijv. geen rente over vroegere investeringen, geen of te geringe afschrijvingen van gebouwen en werktuigen)

en een produktie-effect: ten gevolge van een zekere druk op het inkomen gaat de produktiefunctie verschuiven door een rationeler en dus grotere produktie (zie voor dit laatste ook het artikel van Drs. Schelhaas).

Geen garantieprijs: kostprijs vs. netto-opbrengst.

De melkveehouder ontvangt de gemiddelde opbrengst van de tot melk- en zuivelprodukten verwerkte melk. Dat zou dus voor het melkprijsjaar 1959/60 hebben betekend: 22,98 cent. Een volstrekt onaanvaardbare oplossing, want het betekent in een periode van voortdurende stijging der reële inkomens een aantasting van het inkomen in de landbouw. Desondanks zou verwezenlijking van dit systeem toch nog wel tot een produktie-effect leiden als antwoord op de druk op het inkomen.

Garantieprijsstelsel zonder kwantitatieve, doch met kwalitatieve beperkingen.

Er wordt de laatste tijd gedacht over een stelsel van uitbetaling dat de lasten van de Schatkist zou kunnen verlichten en dat tegelijkertijd de volksgezondheid dient en de waardering voor melk en zuivelprodukten stimuleert (eventuele invloed op de vraag). Als bijkomstig voordeel verwachten sommigen een beperking van de produktie tot een wat geringer kwantum melk, echter van hoge kwaliteit. Een „basisprijs” (ongeveer de huidige garantieprijs, niet te verwarren met wat daaronder op het ogenblik wordt verstaan) zou bijv. kunnen gelden voor tweede klas melk. Voor eerste klas melk zou hierboven een relatief lage premie worden toegekend. Voor derde klas melk zou een aanzienlijke korting op de „basisprijs” worden toegepast.

Van deze derde klas melk moeten wij in ieder geval af. Het bijmengen ervan betekent een groot risico voor de kwaliteit van de uit de gemengde melk bereide produkten. Sommigen willen zelfs de garantieprijs toeslagen uit de publieke middelen voor deze melk geheel achterwege laten. Op het ogenblik wordt ongeveer $\frac{3}{4}$ van de melk in het westelijke consumptiemelkgebied ingedeeld in de eerste klas. In het gebied van het Melkcontrolebureau „Amsterdam” wordt 16 pCt. in de tweede klas ingedeeld, ca. 8 pCt. in de derde klas. Misschien gelden deze cijfers over enkele jaren ook voor overig Nederland. Erg verheugend zijn zij niet.

Ik zou willen opmerken dat men de volksgezondheid ook kan dienen door een ander (beter) systeem aan te vullen met de (bestaande) premie- en aftrekregelingen (die wel wat scherper zouden kunnen worden gesteld). Stimulering van de vraag door produkten van betere kwaliteit te offeren is een punt van overweging, maar juist voor melk en zuivelprodukten verwacht ik terzake geen verrassende uitkomsten. Het pousseren van „welvaartsprodukten”, het verlenen van extra service op de verkooppunten en het introduceren van doelmatige, attractieve verpakkingen — met volledige kostentoe rekening — kan eerder wat vraagvergroten werken, een vraagvergroting waarvan de melkveehouderij ook profijt zou moeten trekken. Inderdaad kan men dit stelsel zo ontwerpen dat de lasten van de Schatkist wat kunnen worden verlicht. . . . ten laste van het minder hygiënisch producerende deel der melkveehouderij. Het is echter de vraag of het stelsel tot produktiebeperking zal leiden. De goed geleide bedrijven zitten „in de goede hoek” en zullen niet afkerig zijn van uitbreiding der produktie, een ontwikkeling die juist daar wel zal zijn te verwezenlijken. De minder hygiënisch pro-

ducerende bedrijven ontvangen minder voor hun melk. Op grond van de opgedane ervaring moet ook met produktie-uitbreiding door deze groep bedrijven rekening worden gehouden. Dit streven zal daar zeer waarschijnlijk gepaard gaan met het introduceren van hygiënischer wijzen van melkwinning, zodat tenslotte de totale produktie kan toenemen.

Uitsluiting van melklevering voor producenten van derde klas melk is een zeer ingrijpende maatregel, die slechts via een overgangsfase zou kunnen worden verwezenlijkt. In het algemeen zijn het vele slecht geoutilleerde en slecht c.q. nonchalant geleide bedrijfjes die samen de 8 pCt. derde klas melk in het westen leveren. Op economische gronden is het wel gewenst dat juist die bedrijfjes (geleidelijk) uit de bedrijfstak verdwijnen. Het is echter twijfelachtig of de produktie van een weliswaar kleiner aantal, maar uitsluitend goed geleide bedrijven, gegeven een stelsel van uitbetaling waarin geen afzetmogelijkheden zijn verwerkt, niet zal stijgen boven het oorspronkelijke niveau, zodat de uiteindelijke winst van de ingreep uitsluitend een privaateconomisch karakter heeft.

Basishoeveelheden voor de individuele bedrijven.

Volgens het systeem-Schelhaas krijgt de melkveehouder een bepaald basiskwantum toegewezen, een winstpunt, want het is concreet. Het kernpunt is ook hier weer de wijze van uitbetaling. Hij dient dan periodiek voor zijn melk een redelijke „aangeklede” kostprijs (bijv. 30 cent, zoals Drs. Schelhaas voorstelt) te ontvangen, tot op het ogenblik waarop zijn basiskwantum is afgeleverd. Gesteld dat de melkveehouder na september slechts 10 cent voor zijn melk zou ontvangen en bijv. voor de laatste paar weken van het melkprijsjaar (nov./nov.) maar 5 cent. Het is duidelijk dat dit systeem zeker niet stimuleert tot lichtvaardige vergroting der produktie. Natuurlijk kan worden aangevoerd dat sommige melkveehouders wellicht bereid zijn genoegen te nemen met een gemiddelde opbrengst van, laat ons zeggen, 27 cent, hun ontvangsten en uitgaven spreiden over het gehele melkprijsjaar en doelbewust meer produceren dan het basiskwantum. Erg aannemelijk lijkt dit niet. Wel is het gewenst de veehouders niet te overvallen met dit nieuwe systeem, doch hen gedurende een overgangperiode bij een zeker punt van hun produktie in te lichten omtrent de financiële consequenties die zich bij invoering van het nieuwe stelsel op dat punt voelbaar zullen gaan maken.

Essentieel is dus ook hier de wijze van uitbetaling. Indien namelijk de omvang van de produktie centraal zou worden geraamd, en het kwantum zou worden gesplitst in delen die resp. voor een vergoeding van 30, 10 en 5 cent in aanmerking zouden komen, zou, bij een uitbetaling als gelijke delen van een gemiddelde opbrengst, natuurlijk ook dit systeem niet effectief zijn. Gesteld dat een melkveehouder in t_2 20.000 kg melk (vetgehalte 3,7 pCt.) aflevert aan zijn fabriek. In t_1 is de produktie 21.000 kg (+ 5 pCt.). Bij de huidige wijze van betalen, maar bij de nieuwe prijschalen, zou de melkveehouder gemiddeld ontvangen in t_0 (het jaar waarin de regeling van kracht wordt):

A. bij een produktiebeperking tot $\frac{P_{t_1} + P_{t_2}}{2}$, 0,9 = 30 cent.

B. bij een produktie van $\frac{P_{t_1} + P_{t_2}}{2}$ = 28 cent.

C. bij een produktiestijging in t_0 van 5 pCt. = 26⁴ cent.

D. bij een produktiestijging in t_0 van 10 pCt. = 25⁴ cent.

Met een gestaffelde uitbetaling — en dit is de essentie van het systeem-Schelhaas — wordt het beeld echter geheel anders. In geval C brengen dan de laatste 1.550 kg (ca. 7 pCt. van de produktie) f. 77,50 op; in geval D brengen de laatste 2.600 kg (ruim 11 pCt. van de produktie) slechts f. 130 op!

De conclusie moet m.i. luiden dat het systeem-Schelhaas met de gestaffelde uitbetalingstechniek leidt tot produktiebeperking. Daarbij lijkt de „basisprijs” van 30 cent, en de prijsval tot 10 en 5 cent, een goede benadering.

Produktiebeperking. Maar in hoeverre?

Het MO = MK-argument.

Een goede opbrengstprijis voor 90 pCt. van de produktie

over de laatste paar jaren is als aanloop — ik zie verwerking van het systeem-Schelhaas via enkele trappen — een aanvaardbaar percentage. Produktiebeperking zal, gegeven de afzetvooruitzichten, helaas wel nodig zijn. Het systeem moet echter economisch wel sluitend worden gemaakt. Is 10 pCt. van het gemiddelde produktieniveau van de laatste paar jaar marginaal? Zeker niet. Uit de teneur van het artikel van Drs. Schelhaas valt echter op te maken dat hij wil streven naar een produktie-omvang waarbij de opbrengst de kosten dekt. Welnu, ruim $\frac{2}{3}$ van de melk-aanvoer brengt de kostprijs niet op (namelijk bij verwerking tot de zgn. industrieprodukten). Verdergaande beperking zal noodzakelijk zijn. Uiteindelijk moeten ook afzetvooruitzichten in de quota worden gecalculeerd en dwingt het stelsel werkelijk tot het afstoten van hoeveelheden waarvan

de marginale opbrengst de marginale kosten niet dekt. Nadat echter een nationaal-economisch optimale produktieomvang zal zijn bereikt, moeten de fluctuaties zo gering mogelijk zijn: Een melkveehouder kan met zijn vee niet handelen zoals met een machine mogelijk is. Hij kan slechts manipuleren via opfok, slacht en toediening van krachtvoer. Een zekere produktierust is na de laatste aanpassingsfase wenselijk.

De voor het binnenland bestemde produktie zal wat moeten worden ingekrompen. Een kleiner aanbod kan een hogere prijs uitlokken en deze prijsverhoging is essentieel. Een verhoging van de kaas-prijs tot het „Europese” niveau van f. 2,40 heeft volgens Drs. Schelhaas een daling van de binnenlandse afzet met ca. 7.000 ton ten gevolge. Deze hoeveelheid heeft echter betrekking op ca. 1 pCt. van de totale melkproduktie en vraagt dus nog niet eens om een ingrijpende produktiebeperking. Voor boter ligt de zaak moeilijker, doordat de vraagkromme naar dit produkt een kritische waarde vertoont bij een prijs van ongeveer f. 1 per pakje. Na het bereiken van de streeprijs voor boter dient de prijs zo stabiel mogelijk te blijven.

Dat de zuivelexport de kostprijs niet opbrengt, is feitelijk economisch ongezond. Op de prijsvorming op de wereldmarkt heeft Nederland weinig of geen invloed, ook al is ons land van bepaalde produkten een zeer groot exporteur. Toch moet

RBB

Adviseurs

voor

bedrijfsorganisatie

**Raadgevend
Bureau**

Ir. B. W. Berenschot n.v.

wenst uitbreiding te geven aan de groep medewerkers, die zich bezig houdt met advieswerkzaamheden op het gebied van

operationele research

Hiervoor komen in aanmerking

ingenieurs fysici econometristen

die een uitgesproken belangstelling hebben voor bedrijfs-organisatorische problemen, die met behulp van mathematische methoden moeten worden behandeld.

Er bestaat een nauwe relatie met de activiteiten van het **Raadgevend Bureau Berenschot-Diebold N.V.**, dat zich specialiseert op de toepassingen van elektronische reken- en administratiemachines.

Praktische ervaring met de methoden van operationele research is gewenst. Bij het ontbreken daarvan bestaat de mogelijkheid hierin te voorzien door middel van specifieke opleidingen, zo nodig in het buitenland.

Geïnteresseerden worden uitgenodigd hun sollicitatiebrieven met gegevens, voldoende voor een eerste beoordeling, te zenden aan de Directie van het Raadgevend Bureau Ir. B. W. Berenschot N.V., Postbus 45, Hengelo (O).

men deze situatie niet a priori passief tegemoettreden. Zeer doelmatige verkoopmethoden, tijdig mee (kunnen) gaan met ontwikkelingen op vreemde markten (filled milk) en minder concurrentie tussen bepaalde groepen producenten-exporteurs in Nederland zelf, kunnen nog wel wat kostenbesparende werken — besparingen die moeten worden doorgegeven. Wat op sommige gebieden gebeurt lijkt echter op dumping. En (blijvende) dumping kan alleen voordelen opleveren indien de door de export vergrote produktie een kostenverlaging ten gevolge heeft die de nadelen der prijsdiscriminatie overtreft. Dit is bijv. niet het geval met de Nederlandse boter. Ook een inkrimping van de zuivelexport moet dus worden overwogen teneinde produktiefactoren vrij te maken voor winstgevende bestemmingen en/of export. Het inflatoire karakter van een gesubsidieerde export in een periode van hoogconjunctuur met talrijke knelpunten (de arbeid!) moet niet worden onderschat. Uiteraard is het in dit verband van zeer groot belang of Engeland tot de E.E.G. zal toetreden, alsmede de voorwaarden waaronder dit dan geschiedt (Nieuw-Zeeland), en of Denemarken zal volgen. Op het eerste gezicht dragen deze opmerkingen een autarkisch karakter. Ik acht het echter onjuist zeer schaarse produktiefactoren te onttrekken voor de export van produkten die de kostprijs niet halen om der wille van de export.

Welk uitgangspunt prevaleert?

Drs. Schelhaas constateert dat de Nederlandse melkveehouder door uitbreiding van de melkproduktie als ondernemer rationeel handelt. Nationaal-economisch bezien, is de beslissing van de boer onjuist. Inderdaad. Er is dus een botsing van standpunten. Maar ook het systeem-Schelhaas houdt een botsing van micro- en macro-economische uitgangspunten in. Introductie van de macro-economisch juiste marginale calculatietechniek houdt in de meeste gevallen in dat de produktie van het individuele bedrijf zich van het laagste punt der gemiddelde totale kostenkromme af gaat bewegen. Indien de steeds stijgende kosten gedurende een reeks jaren erop hadden gewezen dat de produktie al voorbij dat punt was geschoten, was de oplossing van het vraagstuk eenvoudiger geweest. Maar dat is

bepaald niet zo. De invoering van vrij verhandelbare produktiecificaten zal moeten bewerkstelligen dat een kerngroep van efficiënte bedrijven de produktie op een zo laag mogelijk punt der GTK-kromme kan handhaven. Voor de bedrijven die nu al over 20 of meer melkkoeien beschikken en qua outillage „bij” zijn, kan wellicht kostenstijging worden voorkomen doordat de GTK-kromme nog wat naar links verschuift. De traditioneel producerende bedrijfjes hebben de geringste kans het kostenniveau te handhaven c.q. te verlagen. Micro-economisch zinvolle investeringen zullen daar achterwege moeten blijven omdat deze doorgaans produktieverhoging betekenen. De Overheid moet dus krachtig bevorderen dat na een aantal jaren een kleiner aantal relatief grote bedrijven de gewenste produktie leveren. Dit betekent geleidelijke afvloeiing

RBD

Adviseurs
voor

automatic data processing

Amsterdam - Brussel

Raadgevend

Bureau

Berenschot-

Diebold n.v.

wenst over te gaan tot uitbreiding van de staf van medewerkers.

ingenieurs economen

administratieve organisatoren

die een werkring ambiëren op het gebied van de

automatisering

van de informatieverwerking

wordt de gelegenheid geboden tot het Bureau toe te treden.

Gegadigden voor deze functies moeten aan hoge eisen voldoen wat betreft kennis en ervaring op het gebied van de administratieve organisatie in de industrie, het bank- of het verzekeringsbedrijf. De mogelijkheid tot het volgen van aanvullende specifieke opleidingen is aanwezig.

De salariering en de sociale voorzieningen zijn overeenkomstig industriële normen.

Geïnteresseerden worden uitgenodigd hun sollicitatiebrieven met gegevens, voldoende voor een eerste beoordeling, te zenden aan de Directie van het Raadgevend Bureau Berenschot-Diebold N.V., Centraal Station - Kamer 49 - Amsterdam.

van marginale bedrijven plus afstoting van de mlkproductie via het verhandelen van certificaten.

Geen weg terug van grasland naar akkerbouw. Dit houdt een verschuiving van de vraagstukken binnen de landbouw in. Vele kleine percelen moeten aanwendingen krijgen buiten de landbouw of moeten — via recreatiebestemming — worden gereserveerd. Nimmer mag het areaal dalen beneden het punt dat kan voorzien in de werkelijke nationale behoefte en economisch verantwoorde exportmogelijkheden. Er moet een goede regeling worden uitgewerkt voor de afvloeiing van landarbeiders en boerenzoons naar beter renderende bedrijfstakken, een vraagstuk op zichzelf. Het heeft echter weinig zin de boeren zelf op te wekken een ander beroep te kiezen. Eerst in fasen zal er grond vrijkomen. Ik kies vóór het prevaleren van het nationaal-economisch standpunt, ondanks de grote kans op een (tijdelijk) kostenverhogend effect. De oplossing van deze problematiek vereist zeer veel planning en tijd en mag niet ten koste van het welzijn van ons agrarisch bevolkingsdeel worden geforceerd. Maar het is dringend nodig dat zij een waarlijk nationale aanpak krijgt. Een aanpak overigens, die parallel moet lopen met maatregelen in de omliggende landen.

Met een voortdurende blik op kostenzijde en bedrijfs-grootte moet het systeem-Schelhaas via enkele tussen-trappen op zo kort mogelijke termijn in praktijk worden gebracht. Het is administratief te verwerkkelijken. Wie iets

HOOGOVENS IJMUIDEN

De Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken N.V. te IJmuiden vraagt voor de afdeling **ADMINISTRATIEVE ORGANISATIE:**

een medewerker

voor de sector algemene organisatie en techniek, wiens taak zal bestaan uit het zelfstandig inventariseren en analyseren van bestaande werkmethoden bij administratieve afdelingen en het voorbereiden van organisatie-verbeteringen.

Eisen: H.B.S. of gelijkwaardige opleiding, diploma S.P.D., M.O.-Boekhouden of Handelswetenschappen of gevorderde accountantsstudie.

Enige inventieve aanleg en gevoel voor administratieve organisatie en techniek strekken tot aanbeveling.

Eigenhandig geschreven sollicitaties met beschrijving van opleiding en levensloop worden, vergezeld van een recente pasfoto en onder vermelding van ons nummer ESB 702, ingewacht bij de afdeling Personeelszaken Beambten.

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Gecombineerde Maandstaat op 30 juni 1961

Kas, Kassiers en Dag-geldleningen . . . f.	123.383.321,63	Kapitaal . . . . . f	55.000.000,-
Nederlands		Reserve . . . . . „	40.000.000,-
Schatkispapier „	385.600.000,-	Deposito's op Termijn „	624.504.980,23
Ander Overheidspapier „	110.089.397,70	Crediteuren . . . . . „	823.616.714,07
Wissels . . . . . „	20.906.859,70	Geaccepteerde Wissels „	2.442.894,15
Bankiers in Binnen- en Buitenland	171.303.781,71	Door Derden	
Effecten, Syndicaten en Waarden	78.481.333,13	Geaccepteerd	829.517,58
Prolongaties en Voor-schotten tegen Effecten „	52.880.127,75	Overlopende Saldi en	
Debiteuren . . . . . „	631.614.198,68	Ander Rekeningen „	39.929.457,32
Deelnemingen (incl. Voorschotten)	7.064.543,05		
Gebouwen . . . . . „	5.000.000,-		
	<u>f 1.586.323.563,35</u>		<u>f 1.586.323.563,35</u>

ziektekostenverzekering

**Waardevaste
Standaard- (gezins-)
Polis** (fl. 320,- jaarpremie)

zijpendaalseweg 81 tel. 08300-24131

afweet van de administratieve maatregelen die thans nodig zijn om bijv. de uitkeringen van het Zuivelfonds en de garantietoelagen mogelijk te maken, zal dit moeten beamen. De huidige melk- en zuivelregelingen zullen radicaal op de helling moeten. Onze garantieprijs- en verrekenprijstelsels zullen toch niet kunnen worden gehandhaafd met het oog op de E.E.G., waarmede wij nu eenmaal rekening moeten houden, ook al zijn de resultaten (zo daarvan mag worden gesproken) voor de landbouw nog zeer teleurstellend. Hogere marktprijzen, door te geven aan minder en efficiënt producerende boeren, inkrimping der steunregelingen en productiebeperking door marginale calculatietechnieken, kunnen de Nederlandse landbouw over de crisis heenhelpen. Deze weg zal niet eenvoudig zijn en wederom een aantal administratieve maatregelen vragen, maar er blijft ons niet veel anders over.

Ede.

Drs. N. TIEMSTRA.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De totale buitenlandse uitzettingen der banken zijn nu reeds sedert eind februari aan het dalen, zij het dat de omvang hiervan beperkt is, nl. gemiddeld ca. f. 40 mln. per maand. De totale afnemings, die echter ook kan zijn beïnvloed door afboeking van revaluatieverliezen, heeft tot eind mei f. 118 mln. bedragen; de stand per de genoemde ultimo (f. 3.316 mln.) ligt echter nog boven het eind vorig jaar bereikte peil (f. 3.037). Er is reden om aan te nemen, dat ook in juni de ontwikkeling zich in dezelfde richting heeft voortgezet. De repatriëring van de buitenlandse uitzettingen door de banken voltrekt zich evenwel niet op alle fronten. De kortlopende geldmarktuitzettingen dalen, de buitenlandse kredietverlening blijft ononderbroken stijgen, hoewel deze toeneming niet opweegt tegen de daling bij de geldmarktuitzettingen. Uit de gecombineerde maandbalanscijfers van de 33 representatieve handelsbanken kan men afleiden, dat de banken zich vooral uit het buitenlandse schatkistpapier terugtrekken. Het desbetreffende bedrag daalde tot mei met f. 82 mln. Ook de tegoeden bij buitenlandse banken verminderen doch slechts met f. 27 mln. De post „Voorschotten aan kredietinstellingen”, waarvan de kredieten aan buitenlandse banken het hoofdbestanddeel vormen, stijgen slechts met f. 16 mln., zodat men mag aannemen, dat de toenemende buitenlandse kredietverlening der banken zich vooral op het niet-financiële buitenlandse bedrijfsleven richt. Per saldo komen uit het buitenlandse bedrijf der banken echter middelen vrij, die echter anderzijds weer gedeeltelijk gebonden zijn door de twee verhogingen van het reservepercentage van 8 op 10 pCt. Omdat de Schatkist sedert eind januari vrijwel steeds middelen naar de markt heeft toegevoerd is het begrijpelijk, dat de geldmarkt voortdurend ruim is.

Kapitaalmarkt.

Tot en met mei 1961 is er dit jaar aan obligatieleningen f. 602 mln. gestort en zijn f. 87 mln. aandelen uitgegeven. In dezelfde periode vorig jaar waren de cijfers resp. f. 715 mln. en f. 95 mln. Ofschoon de cijfers in het lopende jaar tot nu toe lager liggen, is de activiteit op de emissiemarkt groter. In het eerste halfjaar 1960 beheersten een drietal grote emissies het beeld, in 1961 is het aantal kleinere emissies veel groter. De laatste weken schijnt er echter

een stilstand te zijn ingetreden. Nieuwe aankondigingen van uitgaven werden niet bekend.

Na een kortstondig en beperkt herstel ging het met de aandelenkoersen in de afgelopen week vrijwel elke dag wat verder bergafwaarts. Politieke factoren worden ter verklaring naar voren geschoven, doch het is de vraag of de spanningen op dit gebied op den duur juist niet haussefactoren zullen blijken te zijn. Politieke spanning en bewapening zijn broertje en zusje en bewapening wil nog wel eens inflatoire gevolgen hebben.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	29 dec. 1960	H. & L. 1961	7 juli 1961	14 juli 1961
Algemeen	395	484 — 391	419	398
Intern. concerns	564	677 — 545	574	547
Industrie	329	437 — 331	387	363
Scheepvaart	176	223 — 177	191	181
Banken	220	251 — 218	238	224
Handel enz.	149	185 — 150	170	160

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.	29 dec. 1960		
Kon. Petroleum	f. 123,10		f. 119
Philips G.B.	1.183 ^{3/4}		1.003
Unilever	785		773
Hoogovens, n.r.c.	789		1.006
A.K.U.	486 ^{1/2}		425
Kon. Ned. Zoutind., n.r.c.	1.035		1.170
Zwanenberg-Organon	870		1.099
Rotterd. Droogdok	467		554
Robeco	f. 237		f. 246
Amsterd. Bank	392		376

New York.

Dow Jones Industrials	616		693	691

Rentestand.

Langl. staatsobl. a)	4,20		3,95	3,97
Aand.: internationalen a)	2,80			3,07
lokalen a)	3,38			3,52
Disconto driemaands schatkistpapier	1,50		1/8	1/8

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsch Bank.

C. D. JONGMAN.

STATISTIEKEN

PRODUKTIE-INDEXCIJFERS ¹⁾ (1953 = 100) ²⁾

Omschrijving	Jaar-gemiddelden		nov. 1960	jan. 1961	febr. 1961	mrt. 1961	april 1961	mei 1961
	1959	1960						
Aantal arbeidsdagen ³⁾ ..	234	234	24	24	22	25	21 ^{1/2}	23
Algemene indexcijfers van de nijverheid ⁴⁾ :								
Algemene produktie-index	139	157	164	158	147	172	156	162
Idem, gecorrigeerd voor seizoen en lengte van de maand ⁵⁾			157	161	162	164	165	157
Indexcijfers per bedrijfsklasse:								
Bouwmateriaal en aardewerk	122	129	124	119	110	133	133	143
Chemische nijverheid (excl. aardolieprodukten)	145	153	150	159	153	169	157	
Leder- en rubbernijverheid	137	144	159	153	148	172	150	146
Mijnbouw	113	120	137	127	117	138	125	124
Metaalnijverheid	164	199		202	185	216		
Papierindustrie	144	158	169	165	156	188	157	163
Textielnijverheid	112	118	125	126	117	137	111	
Gas, elektriciteit en water	151	165	182	197	169	182	161	163
Voedings- en genotmiddelenindustrie ..	120	131	146	115	109	132	127	

¹⁾ Bron: C.B.S.

²⁾ De wegingscijfers hebben betrekking op 1949.

³⁾ Onder arbeidsdagen worden verstaan alle dagen, met uitzondering van de zondagen, nieuwjaarsdag, 2e Paasdag, Hemelvaartsdag, 2e Pinksterdag en de beide Kerstdagen. Zaterdagen zijn als halve dagen geteld.

⁴⁾ Exclusief bouwnijverheid.

⁵⁾ Zie voor de berekeningswijze Statistische en econometrische onderzoeken, 4de kwartaal 1958.

HET CENTRAAL BUREAU VOOR VERIFICATIE
EN FINANCIËLE ADVIEZEN DER VERENIGING
VAN NEDERLANDSE GEMEENTEN

heeft gelegenheid tot plaatsing voor een

ACCOUNTANT

(Lid N.I.v.A. of V.A.G.A.)

met behoorlijke ervaring in de accountantspraktijk.

Leeftijd ± 35 jaar.

Ook zij, die binnenkort hun accountantsstudie denken te voltooien, kunnen reflecteren.

Salaris nader overeen te komen.

Eigenhandig geschreven brieven te richten aan de Directie van genoemd Bureau, Paleisstraat 5, Den Haag.

S. K. S.

Fellow of the Institute of Linguists
Member of the Translators Guild
Member of the Association of Scientific
Libraries and Information Bureau (Aslib)

TRANSLATIONS
INTERPRETING
EXPORT - IMPORT -
PROMOTION

PUBLIC RELATIONS
CONSULTANCY

SPELLER KUIJPERS SERVICE
5, STRATTON CLOSE
SUTTON LANE, HOUNSLOW, MIDL.
ENGLAND
POSTBUS 114
AMSTERDAM

COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING

Bij het

CENTRAAL SOCIAAL WERKGEVERS-VERBOND
te Den Haag

is een vacature voor een

MEDEWERKER

op het gebied van internationale arbeidszaken.

Vereisten: jurist, goede kennis van de Engelse en Franse taal, leeftijd tussen 30 en 40 jaar, enige ervaring op internationaal terrein.

Brieven met volledige inlichtingen aan het secretariaat van het Verbond, Kneuterdijk 8.

KABINET VAN DE GEVOLMACHTIGDE MINISTER VAN SURINAME

Ten behoeve van het Bureau Landelijke Opbouw van het Departement van Opbouw in Suriname wordt gevraagd een

landbouweconoom of econoom met agrarische belangstelling

De gegadigde dient belangstelling te hebben voor streekplanning en/of het ontwerpen van agrarische landaanwinnings- en landsaneringsprojecten. Ervaring op dit gebied, alsmede tropenervaring, strekken tot aanbeveling.

Uitzending: in tijdelijke dienst met een dienstverband van 3 of 5 jaren;

Bezoldiging: Sf. 6720,— tot Sf. 10320,— of Sf. 7080,— tot Sf. 11040,— of Sf. 8160,— tot Sf. 12000,— (Inpassing in één der genoemde salarisschalen geschiedt naar gelang van de opgedane ervaring.)

Kortverbandtoelage: 10 pCt. van de gedurende de werkzaamstelling in Suriname te verdienen bezoldiging, uit te betalen na afloop van het dienstverband;

Uitrustingskosten: voor gehuwden $\frac{1}{4}$ gedeelte van de toe te kennen jaarbezoldiging (met een maximum van Sf. 2500,—); voor ongehuwden $\frac{1}{6}$ gedeelte van die bezoldiging;

Overtocht: voor Landsrekening, c.q. ook voor het wettig gezin, van Nederland naar Suriname en, na afloop van het dienstverband, van Suriname naar Nederland.

Sollicitaties in duplo (één exemplaar op luchtpostpapier), vermeldende volledige opleiding en levensloop, alsmede een opgave van referenties, binnen 14 dagen na het verschijnen van deze advertentie te zenden aan het Kabinet van de Gevolmachtigde Minister van Suriname, Alexander Gogelweg 2, Den Haag.

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend, begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

Friesland kunt u bouwen

„Het is opvallend, dat de bevolking van Friesland zo voortreffelijk geschikt blijkt te zijn voor de arbeid in de industrie. Ik zou durven zeggen: de Friezen hebben het juiste gevoel voor machines; vele psychologische tests hebben trouwens aangetoond, dat het intelligentie-quotiënt hoog is. Deze eigenschappen maken een bevolking bijzonder geschikt voor die industrieën, waarin het aankomt op de persoonlijke prestaties van de werknemers.”

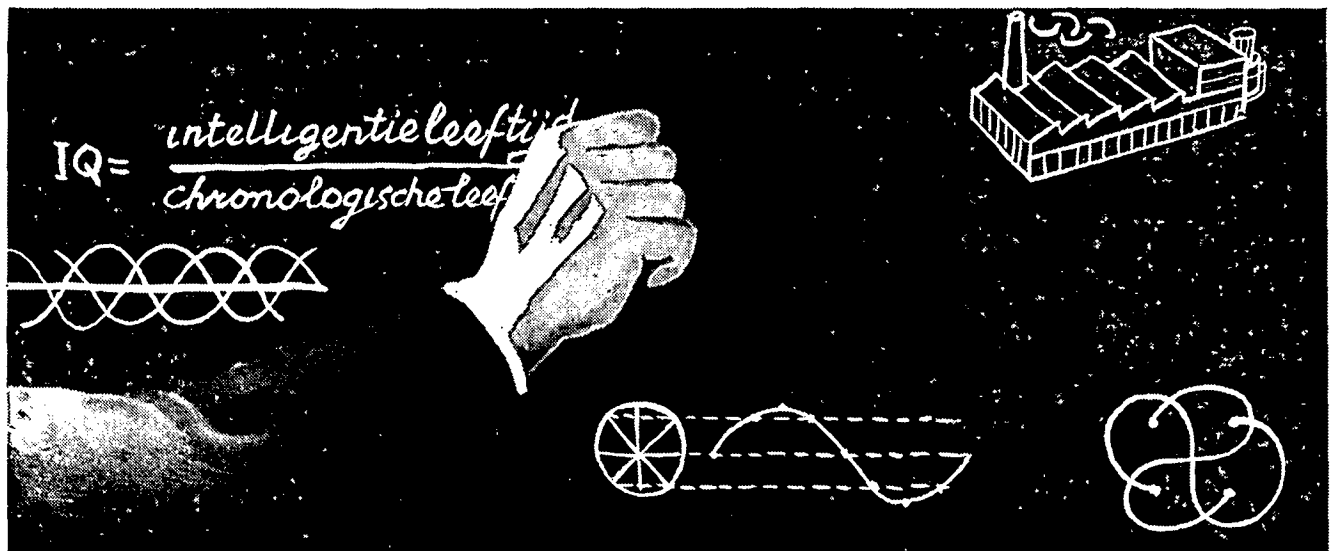

de heer K. Dijkstra, Hoofd-Inspecteur-Directeur van de Arbeidsvoorziening.

Als u denkt over een nieuwe vestiging, denk dan aan Friesland!

*Inlichtingen worden u verstrekt door:
de Industrialisatie-raad der
Friese Kernen, Sophialaan 1,
Leeuwarden, Tel. (05100) 28144-28145*

Dit zijn de 11 kernen:
Bergum - Dokkum - Drachten - Harlingen
Heerenveen - Kootstertille (gem. Achtkarspelen)
Leeuwarden - Lemmer - Oosterwolde - Sneek
Wolvega

HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

Hoofdkantoor Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221322
Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering

HET EUROPESE PARLEMENT

vraagt

voor indiensttreding bij de Nederlandse vertaalsectie
tegen het einde van het jaar

VERTALERS

met Nederlands als moedertaal.

Verlangd worden voorts:

- een academische of daarmee gelijk te stellen opleiding en
- grondige kennis van de Franse, Duitse en liefst ook van de Italiaanse taal.

De kandidaten moeten bereid zijn zich aan een vergelijkend onderzoek te onderwerpen.

Leeftijd in beginsel niet boven 40 jaar.

Eigenhandig geschreven sollicitaties met inlichtingen en referenties vóór 18 augustus 1961 te richten aan het Secretariaat van het Europees Parlement, rue Beaumont, Luxemburg.

GEMEENTE HILVERSUM

Burgemeester en Wethouders van Hilversum roepen sollicitanten op naar de betrekking van

statisticus

bij het bureau voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek ter secretarie. Naast het verrichten van werkzaamheden op het gebied van statistiek omvat de werkring ook het assisteren bij onderzoek.

Ervaring op het gebied van statistiek is vereist. Het diploma van de Ned. Stichting voor Statistiek strekt tot aanbeveling. Aanstelling zal geschieden in de rang van adjunct-commies A of commies.

Salarisgrenzen:

adj. commies A f 5.232—f 6.744 } p. jaar, excl. 5,6% A.O.W.
commies f 5.484—f 7.500 } en huurcompensatie.

Aanstelling boven het minimum is mogelijk.

Sollicitaties met uitvoerige inlichtingen binnen 14 dagen na het verschijnen van dit blad in te zenden aan de burgemeester.

STICHTING RAYON PENSIOENFONDS — ARNHEM

Pensioenfonds voor het personeel van de
ALGEMENE KUNSTZIJD E UNIE N.V.
en verwante ondernemingen

Bij onze Stichting vacceert de positie van

DIRECTEUR VAN HET PENSIOENFONDS

waarvoor wij belangstellenden met een gedegen kennis op het gebied van levensverzekering en pensioenregelingen, met ervaring op beleggingsgebied en met sociale belangstelling uitnodigen zich met een sollicitatie te richten tot de secretaris van het Bestuur der Stichting Rayon Pensioenfonds, p/a Algemene Kunstzijde Unie N.V., Velperweg 76. Arnhem

CENTRAAL

CENTRAAL BEHEER

**ONDERLINGE
VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN**

WET - RISICO

Bedrijfs-w.a.-verzekering.
Motorrijtuigverzekering: w.a.-dekking voor
alle motorrijtuigen f. 500.000.- per gebeurtenis.
Ongevallenverzekering voor inzittenden van
personenauto's.

BRAND - RISICO

Brand- en bedrijfsschadeverzekering voor
industriële en andere objecten. Belangrijke
besparingen op de premie. Verzekerd bedrag
2,5 miljard gulden.

MOLEST - RISICO

Molestverzekering: ingeschreven bedrag
8,4 miljard gulden.
Stormverzekering: verzekerd bedrag
1,2 miljard gulden.

VERVOER - RISICO

Transportverzekering van goederenzendingen
in binnen- en buitenland.

PENSIOEN - RISICO

Ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invalidi-
teitsverzekering van werknemers. Verzekerd
bedrag 1,5 miljard gulden.
Belegd vermogen 325 miljoen gulden.

CENTRAAL

**BOS EN LOMMERPLANTSOEN 1
AMSTERDAM - WEST
TEL. 134971 - POSTBUS 8400**

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTTE

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

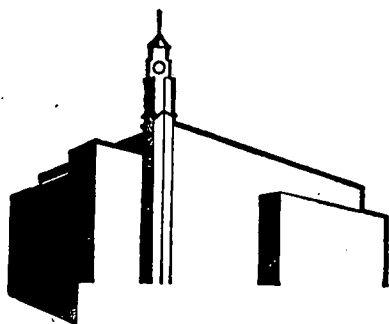
Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGLO - HAARLEM

**Geconsolideerde maandstaat
per 30 juni 1961**

in miljoenen gulden

	jaar geleden 1961	30 juni 1961		jaar geleden 1961	30 juni 1961
Debet			Credit		
Kas, kassiers en daggeldleningen	190	238	Kapitaal	90	90
Ned. schatkistpapier	504	587	Reservefonds	54	59
Ander overheidspapier	75	47	3 pCt. Deposito-obligatiën per 1962 en Leningen Maatschappij voor Middellang Crediet	86	110
Wissels	138	43	Deposito's op termijn	505	583
Bankiers in binnen- en buitenland	401	301	Crediteuren	1.509	1.677
Effecten en Syndicaten	38	88	Geaccepteerde wissels	44	35
Prolongatiën en voorschotten tegen effecten	96	113	Overlopende saldi en andere rekeningen	87	102
Debiteuren	911	1.200			
Deelnemingen (incl. voorschotten)	22	39			
Gebouwen, safe-inrichtingen en inventarissen	P.M.	P.M.			
	2.375	2.656		2.375	2.656

AMSTERDAMSCH E BANK